

PAUL HILLIER & THEATRE OF VOICES

Podcast

Paul Hillier mezi starou a novou hudbou

Hudba – Michael Gordon: A Western

PV: Má na svém kontě na dvě stě nahrávek, mnohé z nich získaly celosvětové uznání a řadu ocenění, včetně Diapson d'or nebo ceny Grammy. Několik z nich se umístilo v ocenění Editor's Choice v předních mezinárodních hudebních časopisech, některé byly vybrány jako referenční nahrávky v hudebních antologiích. A jeho knihy o Arvo Pärtovi a Stevu Reichovi vydalo nakladatelství Oxford University Press... Řeč je o hudebníkovi Paulu Hillierovi, v roce 2026 sedmasedmdesátiletém... Jeho kariéra zahrnuje zpěv, dirigování a vedení sboru, komponování hudby i psaní o hudbě. Byl šéfdirigentem Estonského filharmonického komorního sboru a po dvě desetiletí šéfdirigentem souboru Ars Nova Copenhagen. Stal se šéfdirigentem Irského národního komorního sboru a uměleckým ředitelem Coro Casa da Música v Portu. Byl ředitelem Institutu staré hudby na Indiana University, vyučoval na kampusech Kalifornské univerzity... Co je však nejdůležitější – byl zakládajícím vedoucím souboru The Hilliard Ensemble a následně i souboru Theatre of Voices, figurujícího opakovaně také v pražské koncertní nabídce, včetně festivalu Prague Sounds. Pro jubilejní ročník této přehlídky, pro podzim 2026, vybral Theatre of Voices do Prahy vokální hudbu dvou současných nonkonformních amerických autorů: skladbu Italian Lesson od Julie Wolfe a kompozici s názvem A Western od Michaela Gordona, ze které před chvílí zazněl úryvek.

Paul Hillier pochází z anglického Dorsetu a studoval na Guildhall School of Music and Drama v Londýně. Začínal jako pěvec, brzy se však stal především sbormistrem. Jeho mezinárodní hudební dráha, kterou záhy zahájil, je charakteristická setrvalou pozorností staré a nové hudbě: tedy dílům středověké, renesanční a barokní doby zavedených i znovu objevovaných tvůrců – a pak tvorbě žijících skladatelů, neznámých i známých, včetně těch nejznámějších. A tak v jeho koncertních projektech i v diskografii figurují jména William Byrd, Orlando di Lasso, Thomas Tallis, Heinrich Schütz a Dietrich Buxtehude stejně jako někdy i bezejmenní hudebníci školy Notre Dame a anonymní autoři repertoáru z klášterů z 12. a 13. století... a z těch soudobých především jména jako Arvo Pärt nebo David Lang a Steve Reich, John Adams a Caroline Shaw, Apřípadně Ingram Marshall či Jóhann Jóhannsson, ale i jména starších soudobých klasiků Johna Cage nebo Karlheinz Stockhausena. A ze spolupracujících souborů tam figuruje třeba Kronos Quartet, světoznámá čtveřice specializující se na nekonvenční experimentální moderní hudbu. V poslední době se Theater of Voices k tomu všemu zaměřili také na nahrávání hudby z počítačových her i filmů a na minimalismus nové generace. Nicméně bez ohledu na opakovanou a možná i převažující pozornost současné tvorbě je stejně legitimní vnímat vokální soubor Theatre of Voices nadále jako skvělého reprezentanta neméně specializovaného (a neméně dokonalého) interpretačního přístupu ke staré a nejstarší hudbě.

Hudba – Guillaume de Machaut: Messe Notre Dame (Agnus Dei)

PV: Lidé, kteří zpívají starou hudbu, a lidé, kteří zpívají novou hudbu, jsou často titíž. Jiní než ti, kteří interpretují písně nebo operu. To je jeden z postřehů, který se pojí s Paulem Hillierem, umělcem, který se věnuje velmi staré i velmi nové hudbě. „Je pro mě nemyslitelné, že by se muzikant nějakým způsobem nezabýval hudbou své doby,“ říká. Za úžasné považuje, jaká směs stylů a jak široké spektrum možností se v současnosti nabízí. Ale jedním dechem dodává (aby to nebylo tak jednoduché), že se souborem Theatre of Voices nastudovali a zpívali i spoustu jiné hudby, takové, která není ani nejstarší, ani nejnovější.

Ale pojďme ještě dál: to, co interpretují, nemusí nutně být jen duchovní hudba. Ono to v současné tvorbě ostatně mnohdy ani není tak jednoznačné. Stačí si vzít příklad estonského skladatele Arvo Pärta, žijícího klasika: Paul Hillier je často spojen s takzvanou avantgardou, u ní je nicméně posluchačský dopad přece jen limitován; nejen skladatel, ale i člověk vnímající jeho dílo musí v konfrontaci s neočekávanými a nezvyklými momenty experimentovat... A to ne všichni hned chtějí. Pärtova hudba ale naštěstí naopak vyvolává bezprostřední reakce. Je velmi intenzivní, komunikativní. A působí i trochu exoticky tím, jak je Arvo Pärt spojen s východní spiritualitou, s ortodoxní církví. Byť ne černobíle a jen napřímo. Souvztažnost s pravoslavnou zbožností je proto často zřejmá dokonce i v jeho instrumentálních skladbách, aniž by bylo možné nebo nutné označit je jako spirituální hudbu. Vyplývá z toho, že ne všechno je explicitně duchovní hudba. A přesto je v interpretaci něco takového, jako v duchovní hudbě, přítomno...

Když si připomeneme hostování Paula Hilliera v Praze v roce 2014, vybaví se z jím řízeného vokálního koncertu jemná krása zvuku, naprostá sjednocenost a vycizelovanost, komorní partnerství, naladění na shodnou pocitovou a výrazovou strunu. A neotřelost programu, podnětného a zajímavého i z dramaturgického hlediska. Obsáhl tehdy jednak několik položek duchovního repertoáru z doby pozdního středověku a rané renesance – chvalozpěvy ve staré lidové italštině a motety, konduky a další formy raného vícehlasu z Anglie, dochované v rukopisné kolekci Old Hall. A pak obsáhl i obdobně nedlouhé a obdobně cítěné kompozice současné – především duchovní skladby Arvo Pärta a Johna Tavenera, již zesnulého Brita, který byl dokonce přímo členem ortodoxní církve... Koncert přinesl možnost ztišení s až meditační hloubkou, nabídl krásnou vokální kulturu, neagresivní modernu – a výrazové prostředky, v nichž se na pomyslné opačné straně kruhu setkává minulost se současností. Měl trvale přítomný náboj, který obvyklou propast mezi staletími překlenul v až překvapivou jednotu. Takové jsou koncerty připravené Paulem Hillierem!

Hudba – Arvo Pärt: De Profundis [Žalm 129]

PV: Hudbě Arvo Pärta se Paul Hillier věnoval v uplynulých desetiletích hodně, ale neznamená to, že by u ní ustrnul. Dokladem může být premiéra kompozice Italian Lesson (Lekce italštiny) americké autorky Julie Wolfe v únoru 2025 v newyorské síni Carnegie Hall, jednoho ze dvou děl vybraných pro pražský koncert na festivalu Prague Sounds na podzim 2026. Je to samozřejmě úplně jiná poetika než u Pärta. Skladatelka, která kombinuje vlivy folku, klasické hudby a rocku v dílech založených často na nějakém příběhu, zkombinovala anglické a italské texty. Základem jí byla báseň Lekce italštiny

jedné žijící americké básnířky otištěná v The New Yorker. Radostná, plná úžasu a literární posvátnosti. Julia Wolfe přemýšlela při komponování mimo jiné o tom, jak angličtina a italština naznačují různé rytmy, rychlosti a barvy. Do skladby navíc přidala malé zvukové předměty a expresivní gesta. Koneckonců – název skupiny Paula Hilliera, pro kterou psala, se do češtiny dá doslovně přeložit „Divadlo hlasů“, tak má určitá „teatrálnost“ logiku. Divadelnost a jasnost ve skladbě Italian Lesson se podle jejích slov vztahují k jejím nedávným rozsáhlým oratoriím. Na druhou stranu intimita souboru, jejich éterické hlasy (a poezie obecně) ji zavedly do zábavných, nových a nečekaných světů.

Hudba – Julia Wolfe: Italian Lesson

PV: Na festivalu Prague Sounds vystoupil Paul Hillier už v roce 2015 se souborem Ars Nova Copenhagen při provedení oratoria The Little Match Girl Passion od Davida Langa. Později v Praze představil s ansámblem Theatre of Voices ikonické dílo In C od Terryho Rileyho a v nočním provedení v Národním památníku na Vítkově Stimmung od Karlheinz Stockhausena.

Do program pro 30. výročí festivalu vybral vedle Lekce italštiny od Julie Wolfe další novější dílo, a to z pera Michaela Gordona. Soubor Theatre of Voices s Paulem Hillierem skladbu natočil v Kodani v létě roku 2020. Její název A Western budí podezření, že by mohlo jít o evokaci filmového žánru, tak typického pro americkou kinematografii... A skutečně.

Předlohou, inspirací, respektive důvodem ke skladbě se Michaelu Gordonovi stal legendární film High Noon, překládaný do češtiny V pravé poledne. Film režiséra Freda Zinnemanna, ve kterém hlavní roli ztvárnil Gary Cooper. Černobílý western z roku 1952. Kultovní dílo ověnčené čtyřmi Oscary... Michael Gordon se rozhodl použít film V pravé poledne jako odrazový můstek pro svou vlastní evokaci žánru westernu, ovšemže evokaci postmoderní, nepravoplánovou. Ryze vokální kompozici tvoří devět skladeb. Výraz jednotlivých částí kdosi charakterizoval jako přelévavý a bláznivý. Pohrává si se slovy, když jednotlivé hlasy pořád dokola zpívají podstatná jména týkající se kovbojů a dalších atributů Divokého Západu. Hraje si s atmosférou a vůní americké kultury během zaznívání slov Když jsem byl kluk, hrál jsem si se zbraněmi, doprovázených náznakem střelby. Třetí skladba opakuje písničkovitý refrén „Chci být kovbojem“. A tak dále. A Western je skladba hravá, chytlavá, ale i znepokojivá jakousi naivitou. Pokouší se zachytit dětský úžas nad zvoleným tématem, hru dětí na kovboje a indiány kdesi na předměstí, ale i složitost a drama filmů. Čí rodiče měli peníze na to, aby si koupili ty hračky?, ptá se. Odpovídá „Vyrobil jsem si své hračky ze dřeva“ a cituje věty jako „Křičel jsem báb báb, jsi mrtvý“... Současně evokuje prokládání filmu reklamami.

Přítomno je určité napětí. Michael Gordon, mimochodem spoluzakladatel kolektivu Bang on a Can a manžel Julie Wolfe, vnímá žánr westernu s určitým odstupem, protože se narodil na Floridě a vyrůstal přechodně několik let v Nikaragui, než se v osmi letech zase vrátil do Miami Beach. Pokud se vrátíme ke slovu postmoderní, pasuje to: skladba A Western získává postupně na jakési posvátnosti, ale přesto díky autorově zálibě v minimalistickém a štíhlém zpracování zachovává pavučinovou lehkost

dětského bláznivého kousku. A tak posluchač s pobavením může sledovat tenorový refrén „I wanna be a cowboy“, kombinovaný se sopránovou linkou, která sděluje „Chci jet v sedle, dokud den neskončí. Chci sedět kolem ohně a zpívat tuto píseň“, a s basovou interpretací jedné tradiční kovbojské balady... Příběh je roztržštěný, věty typu „Žádáte mě, abych hodinu čekala, než zjistím, jestli jsem manželka nebo vdova“ (což je citát převzatý přímo z filmu) zaznívají deformovaně, nic není doopravdy. Přesto jde, s provokující a nejednoznačnou poetikou experimentující avantgardy, o hudební zamýšlení o Divokém Západě, o způsobu použití zbraní, o klasických amerických televizních fantaziích a o soubojích dobrých a zlých. Hudba Michaela Gordona vlaje kdesi mezi newyorskými undergroundovými rockovými kapelami a jeho formálním vzděláním v klasické hudbě, zahrnuje prvky popkultury i prvky minimalismu a modality, hodně se dotýká disonancí... Přesto je na prvních poslech poutavá.

Jsou to dvě z nejlepších skladeb, které pro nás kdy byly napsány, vyjádřil se na adresu kompozic A Western a Italian Lesson dirigent Paul Hillier.

V roce 2006 mu královna udělila Řád britského impéria za zásluhy o sborovou hudbu. V roce 2007 obdržel Řád bílé hvězdy Estonska a cenu Grammy za nejlepší sborovou nahrávku. Další cenu Grammy získal za CD Davida Langa „Passion of Little Match Girl“ s Theatre of Voices a Ars Nova Copenhagen. V roce 2008 působil jako rezidenční umělec v Institutu pro duchovní hudbu Yaleovy univerzity. Přednášel také o hudbě v Memphisu a vystupoval v New Yorku v maratonu pořádaném souborem Bang-on-a-Can. Objevil se i v Lincoln Centre a v Carnegie Hall a v Evropě v Královské opeře v Kodani, v Barbican Centre v Londýně, V Austrálii na Perth International Arts Festival... Bylo těch destinací a míst za desetiletí, která je Paul Hillier aktivní, mnoho a mnoho.

V roce 2012 se již posedmé za devět let ucházel o cenu Grammy – nominován byl s Ars Nova Copenhagen a s hudbou Pelleho Gudmundsena-Holmgreena. Dánská královna mu udělila titul Ridder af Dannebrog. Za rok 2023 obdržel čestné ocenění zaštitěné jménem dánského klasika dvacátého století Carla Nielsena.... A tak bychom mohli pokračovat. Aktivita Paula Hilliera mají dosah, který překračuje jednoduché historické rámce.

Hudba – Thomas Tallis: Salvator mundi

PV: Od roku 2003 žije Paul Hillier v Kodani, kde má nyní sídlo i Theatre of Voices. Koncertuje a nahrává však i s řadou dalších komorních sborů a souborů. Dirigoval také St Paul Chamber Orchestra, Netherlands Wind Ensemble, I Solisti del Vento, Swedish Wind Ensemble, Tallinn Chamber Orchestra, Ensemble Remix, Concerto Palatino, Concerto Copenhagen, Irish Baroque Orchestra, Fretwork... a mimo Evropu symfonické orchestry na Tchaj-wanu, v Tokiu nebo v Utahu. Jeho repertoár sahá od nejranějších mistrovských děl přes Mozarta, rané romantiky a Wagnera až po díla 20. století včetně Stravinského. Patří k tomu i velké množství zakázek od zavedených i mladých mezinárodních skladatelů. Výčet by byl dlouhý, tak snad pro zajímavost jen několik jmen a zemí: Galina Grigorjevová (Ukrajina), John Luther Adams a Caroline Shaw (USA), Nina Janjgava

(Gruzie), Heiner Goebbels (Německo), Helena Tulve (Estonsko), Harrison Birtwistle (Spojené království), několik autorů z Dánska... a Arnanguaq Porborg Gerstrøm (Grónsko).

Během svého výzkumu vedle toho Paul Hillier objevil mnoho dosud nepublikovaných skvostů zejména staré hudby. Vydává opomíjená nebo nová díla, knížečky, brožury a další hudební tisky. Má také vlastní skladby a aranžmá.

V Londýně začal Paul Hillier v roce 1974 s mužskou vokální čtveřicí The Hilliard Ensemble. Spoluzakladateli byli zpěváci Paul Elliott a David James. Koncertní debut se konal v londýnském sále Purcell Room. Hillier pokračoval v Londýně od roku 1990 s nově založeným ansámblem Theatre of Voices, potom spojil své působení s Estonským komorním sborem, pak přišla v Dánsku Ars nova Copenhagen... Soubory, které vedl a vede, by bylo možné vidět jako jakousi řadu směřující od jednoduchosti k větší komplexnosti. Když se ho na tohle někdo zeptá, odpoví, že to tak neplánoval, ale že se to takhle dá vidět. Z hlediska velikosti jde o postup od menšího k větším. A Hilliard Ensemble byl vlastně jako něco jen černobílého. Později – když už byly v jeho souborech i ženské hlasy – šlo a jde o plnou barevnost... Co však směřování od jednoduchosti k větší komplexnosti přinášelo a přináší především, to byla a je samozřejmě možnost objevovat stále nový a nový, další a další repertoár. Aniž by přitom bylo třeba opustit princip uplatňovaný Paulem Hillierem v dramaturgii od počátku: totiž kombinování staré a nové hudby.

Hudba – Michael Gordon: A Western

Petr Veber
hudební publicista